

УДК 37.091.33:82:81:7

*Олена Токаренко,
м. Миколаїв*

**ВИКОРИСТАННЯ МІЖПРЕДМЕТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ
НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
ТА ЛІТЕРАТУРИ В НАВЧАЛЬНОМУ ЗАКЛАДІ
ХУДОЖНЬО-ЕСТЕТИЧНОГО ПРОФІЛЮ**

У статті проаналізовано проблему використання на уроках української мови і літератури міжпредметних зв'язків у контексті формування художньо-творчого мислення учнів. Охарактеризовано педагогічний ресурс використання міжпредметних зв'язків у процесі

вивчення філологічних дисциплін, проаналізовано основні форми їх використання у школі художньо-естетичного спрямування.

Ключові слова: міжпредметні зв'язки, українська мова і література, мистецтво, художньо-творчі здібності, мислення.

Постановка проблеми. В умовах реформування української школи й упровадження в навчальний процес інноваційних освітніх технологій постає питання використання міжпредметних зв'язків на уроках мови та літератури з метою розвитку художньо-творчого мислення дітей. Сьогодні вимагає трансформаційних змін гуманітарної освіти, звернення до національно-культурних традицій у контексті загальнолюдської культури. Сучасна школа переживає складний період: змінюються цілі загальної середньої освіти, розробляються нові навчальні плани, нові підходи до структурування змісту навчальних дисциплін. У центрі уваги освітян перебуває проблема питання результативності освіти, яка пов'язана з розробкою й упровадженням у навчальний процес інноваційних освітніх технологій.

У сучасному інформаційному потоці традиційні засоби відбору і структурування змісту навчання часто призводять до перевантаження учнів навчальною інформацією. У таких умовах здійснюються спроби нетрадиційного розв'язання проблеми оновлення змісту, методів і форм навчання і виховання, які обґрунтовують педагоги-дослідники і новатори-практики, до яких належить і використання міжпредметних зв'язків.

Міжпредметні зв'язки допомагають школярам цілісно сприймати світ, пізнавати красу навколишньої природи, дійсності і сприяють набуттю нових знань, уявлень. Українська мова і література належать до гуманітарних дисциплін. Тому процес вивчення цих предметів пов'язаний з використанням значного обсягу інформаційного матеріалу, що створює певні труднощі під час відбору, структурування різних джерел, а також перевірки результатів діяльності учнів. Метою вивчення цих дисциплін є не лише передача інформації, а й занурення учнів в історичний контекст, залучення до світового художнього мистецтва, виховання творчої, духовної особистості.

Аналіз досліджень і публікацій. Аналіз наукової літератури доводить, що проблема використання міжпредметних

зв'язків на уроках української мови та літератури розглядається в контексті з іншими видами мистецтва та науками: фольклористикою, міфологією, історією, психологією, соціологією, риторикою, етикою, естетикою, іноземними мовами. Проблемі використання міжпредметних зв'язків у навчально-виховному процесі різних закладів освіти присвячено праці Л. Варзацької, Г. Гречушкіна, Н. Голуба, І. Зязюна, Г. Матвеевої, В. Маранцмана, О. Отич, Є. Пасічника, М. Пантилюка, О. Рудницької, В. Сухомлинського, К. Ушинського, Г. Філіпчука та ін.

Метою статті є визначення шляхів ефективного використання міжпредметних зв'язків задля формування художньо-творчого мислення на уроках української мови та літератури.

Виклад основного матеріалу. Сучасний учитель змушений відійти від вікових стандартів навчання, стереотипів педагогічного мислення, що були нав'язані за часів пострадянського періоду. Використання міжпредметних зв'язків у сучасній школі спонукає вчителів до активних пошуків нових педагогічних рішень, сприяє розвитку творчого потенціалу окремих педагогів і педагогічних колективів із метою найбільш ефективного впливу на учнів.

Сучасна система освіти спрямована на формування цілісної картини світу в інтелектуально розвиненої особистості. Відокремленість навчальних предметів, їх незначний взаємозв'язок створюють труднощі у формуванні в учнів цілісної картини світу. В. Сухомлинський зауважував: «Про міжпредметні зв'язки говориться дуже багато. Кожному вчителю зрозуміло, що потрібно у своєму предметі шукати точку зіткнення з матеріалом інших предметів. Але міжпредметні зв'язки полягають не тільки в цьому. Найбільш глибокі знання лежать не стільки у змісті фактичного матеріалу, скільки в характері розумової діяльності» [9, с. 458].

Предметна система навчання, яка передбачає набуття знань у результаті вивчення окремих дисциплін, доводить, що учні не завжди уявляють системно, цілісно картину світу. Саме у навчальному закладі художньо-естетичного спрямування завдяки інтеграції загальноосвітніх предметів із предметами художньо-мистецького циклів учитель має можливість виховувати загальну

культуру, розвивати художньо-образне та художньо-творче мислення особистості, формувати світогляд, творчу особистість.

Міжпредметні зв'язки розкривають перед учнями діалектику загального, особливого та динамічного у пізнанні світу. У процесі використання міжпредметних зв'язків на уроках із урахуванням вікових особливостей учнів з'являється можливість сприймати світ у всьому різноманітті. Українська література пов'язана, по-перше, з живописом, музикою, театром, декоративно-прикладним мистецтвом, усною народною творчістю, кінематографом, телебаченням; по-друге, з багатьма науками (психологією, соціологією, історією, фольклористикою, риторикою, етикою, естетикою тощо). На нашу думку, через мистецтво можливо залучати учня до вивчення літературної спадщини України, української мови.

Зміст, обсяг, час і способи використання знань із інших предметів можливо визначити тільки на основі планування. Для того, щоб міжпредметні зв'язки були дієвими, ефективними, необхідно досконало вивчити рекомендації чинних навчальних програм у розділах «Міжпредметні зв'язки до кожної навчальної теми», а також проаналізувати навчальні плани й матеріали суміжних дисциплін. Учителю важливо знати під час складання планів, який матеріал учні засвоїли з інших предметів, узгодити з учителями суміжних предметів, які питання та які завдання діти вже виконували, щоб уникнути дублювання.

За допомогою поурочного планування конкретизується використання міжпредметних зв'язків у процесі навчання. Аналіз змісту навчальних планів підтверджує, що на кожному етапі уроку включаються знання з інших предметів при вивченні чи закріпленні навчального матеріалу. Уроки узагальнення відбуваються на основі тематичного планування. Позитивні аспекти такого планування – з'ясування мети і завдань уроку з урахуванням міжпредметних зв'язків; формулювання конкретних запитань до учнів; наявність висновків світосприйняття; використання під час виконання домашнього завдання питань міжпредметного характеру.

Отже, планування є необхідним і суттєвим етапом підготовки вчителя до ефективного використання міжпредметних зв'язків.

Необхідно зазначити, що використання міжпредметних зв'язків потребує нових форм організації, зокрема, таких, як: комплексний семінар, комплексні екскурсії, міжпредметні конференції, комплексні факультативи та ін. На нашу думку, найпродуктивнішою формою організації навчання є міжпредметний комплексний семінар, під час проведення якого вчитель має можливість узагальнити знання учнів із різних предметів у вимірі світоглядних ідей і успішно вирішувати загальні завдання щодо духовного, творчого розвитку школярів. Це можна досягти шляхом взаємодії вчителів різних дисциплін. Тому такі семінари є дієвими формами реалізації комплексного підходу до навчання.

Використання міжпредметних зв'язків на практиці викликає необхідність вирішення ряду питань: як організувати пізнавальну діяльність учнів, щоб вони мали бажання і вміли встановлювати зв'язки між різними навчальними предметами; як викликати їх пізнавальний інтерес до науки; яким чином об'єднати зусилля вчителів різних предметів для досягнення виховного ефекту навчання та ін.

Використання міжпредметних зв'язків у процесі вивчення української мови сприяє формуванню мовленнєвих умінь і навичок, інтелектуальному розвитку, розширенню ерудиції, наукового світогляду, філософському розумінню сутності мови. В. Маранцман говорить про те, що суміжні мистецтва на уроках літератури сприяють управлінню асоціаціями, стимулюють актуалізацію відповідних уявлень читача, свобода яких надає художньому образу особистісного характеру. В такий спосіб суміжні мистецтва посилюють співпереживання, а звідси суб'єктивність аналізу літературного твору [5].

На основі аналізу досвіду викладання української мови і літератури у Миколаївській спеціалізованій школі «Академія дитячої творчості» охарактеризуємо форми використання міжпредметних зв'язків. Основними завданнями їх використання є виховання всебічно розвиненої особистості, активізація розумової діяльності учнів, формування мовленнєвих умінь і навичок, формування читацької культури, усвідомлення мистецтва слова.

На уроках української мови використовуються міжпредметні зв'язки з декоративно-прикладним мистецтвом і живописом. Так, наприклад, на уроках розвитку мовлення учні описують картину, знайомляться з історією написання твору. Спираючись на знання з уроків декоративно-прикладного мистецтва, розповідають про роботу над відповідним твором. Зауважимо, що зв'язки між декоративно-ужитковим мистецтвом і мовленням мають ґрунтуватися на народних мистецьких традиціях.

Українську літературу потрібно вивчати як мистецьке явище через міжпредметні зв'язки з іншими видами мистецтва, насамперед з живописом, музикою, кіно. Такі уроки розвивають в учнів моральну культуру, художньо-творчі здібності, формують інтерес до мистецтва в цілому. Діти стають більш самостійними у власних судженнях, вміють аргументувати свою думку, а головне – в них розвивається емоційна сфера та ціннісні орієнтири особистості.

Педагогічний вплив міжпредметних зв'язків на школярів різних вікових категорій різний. Так, в учнів 5-6 класів є необхідність у сприйнятті зорових образів, бо абстрактне мислення в них ще недостатньо розвинене. Технічні засоби навчання дають змогу демонструвати на уроках репродукції картин, які допомагають дітям зрозуміти ідею літературного твору. Постійне використання творів живопису привчає учнів бачити своєрідність кожного виду мистецтва, розуміти його смислове навантаження. У 7-8 класах твори живопису стають інструментом аналізу художнього твору, що збагачує художнє сприйняття дитини. Так, у 7 класі при вивченні теми «Соціально-побутові пісні» можна продемонструвати картини О. Мурашка «Похорон кошового», І. Айвазовського «Чумацька валка», прослухати різні інтерпретації соціально-побутових пісень у виконанні українських народних хорів. При вивченні в 9 класі теми «Українське весілля» використовуємо картини К. Трутовського «Весільний викуп», В. Маковського «Дівич-вечір», І. Соколова «Весілля», а також елементи театралізації українського весілля.

У процесі викладання української літератури доречні фрагменти кінофільмів, елементи театрального мистецтва чи анімації,

що дозволяє підвищити інтерес до літератури на основі взаємодії читацької та глядацької діяльностей. Так, якщо кінофільм показано раніше, ніж вивчався твір, то необхідно поставити перед учнями питання чи створити проблемну ситуацію, щоб мотивувати їх звернутися до літературного джерела. Фрагменти фільму потрібно співвідносити з літературним твором, щоб учні усвідомили, що фільм – лише одна з версій прочитання твору. Театр синтетичне мистецтво, тому завдання вчителя – емоційно налаштувати учнів так, щоб їм обов'язково захотілось відвідати театр, доторкнутись до прекрасного. На уроках літератури можна використовувати такі завдання на основі використання міжпредметних зв'язків: порівняти епізод із художнього тексту з тим, як він поданий в історичному документі, літописі, хроніці, у творі живопису; зіставити епізод, образ, деталь у художньому творі з історичною пам'яткою або живописом та ін.

При підготовці домашнього завдання можна використовувати такі види діяльності учнів із використанням міжпредметних зв'язків: підбір до літературних творів прикладів із живопису або музичного мистецтва; підбір ілюстрацій (репродукції, альбоми, слайди, листівки тощо); особиста творчість (малюнки, ілюстрації, комп'ютерні презентації, критичні відгуки, виставки, складання кросвордів та ін.), написання художнього твору, інсценування матеріалу, створення музичних етюдів, підготовка сценки до прочитаного твору.

Структура уроків із використанням міжпредметних зв'язків відрізняється точністю, лаконічністю, стислістю навчального матеріалу, логічною взаємообумовленістю, цілісністю інформації на кожному етапі уроку. Проведення таких уроків сприяє розвитку професійної майстерності вчителя, бо потребує від нього володіння різними методами реалізації діяльнісного та інтегративного підходів до структурування навчального матеріалу.

Висновки. Отже, міжпредметні зв'язки у процесі вивчення української мови та літератури реалізуються за умови набуття необхідної для формування світосприйняття учнів системи понять із опорою на загальнонаукові факти, теорії, закони, ідеї. Відбір і зміст міжпредметних зв'язків на уроках здійснюється з урахуванням того, щоб діти в результаті володіли певними

знаннями та свідомо оперували зв'язками між ними. Знання про природу, людину, суспільство і мистецтво в їх взаємозв'язках розширює не тільки розвивальні й освітні можливості уроку, але і його виховний вплив, стимулює натхнення, самореалізацію, здатність дитини до творчості, що є найважливішим завданням сучасної літературної освіти. Викладання мови та літератури з урахуванням зв'язків із різними видами мистецтва забезпечує формування читацької культури учня, розвиток його художньо-творчого мислення.

Список використаної літератури

1. Варзацька Л. Міжпредметна інтеграція в системі особистісно зорієнтованої мовної освіти / Л. Варзацька // Українська мова і література в школі. – 2006. – № 7. – С. 6–9.
2. Гречушкіна Г. Статус міжпредметних зв'язків у системі сучасної освіти / Г. Гречушкіна // Зарубіжна література (Шкільний світ). – 2009. – № 21/24. – С. 16-17.
3. Голуб Н. Розвиток зв'язного мовлення учнів засобами музики та живопису як цілісна система / Н. Голуб // Українська мова та література в школі. – 2006. – № 3. – С. 12–18.
4. Матвєєва Г. Синтез науки та мистецтва як філософська основа творчого педагогічного процесу / Г. Матвєєва // Розвиток психологічної готовності педагогів до творчої професійної діяльності. – 2010. – С. 25-29.
5. Маранцман В. Інтерпретація художественного произведения как технология общения с искусством / В. Маранцман // Литература в школе. – 1998. – № 8. – С. 91–98.
6. Маранцман В. Содружество искусств на уроках литературы / В. Маранцман // Искусство анализа художественного произведения / [сост. Т. Т. Браже]. – М. : Просвещение, 1971. – С. 166–212.
7. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / колектив авторів ; за ред. М. І. Пентилюк. – К. : Ленвіт, 2004. – 400 с.
8. Пасічник Є. А. Методика викладання української літератури в середніх навчальних закладах / Є. А. Пасічник. – К. : Ленвіт, 2000. – 224 с.
9. Сухомлинський В. Сто порад учителю / В. О. Сухомлинський // Вибр. тв. : у 5 т. – Т. 2. – К. : Рад. шк., 1976. – С. 419–654.

Елена Токаренко

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ МЕЖПРЕДМЕТНЫХ СВЯЗЕЙ НА УРОКАХ УКРАИНСКОГО ЯЗЫКА И ЛИТЕРАТУРЫ В УЧЕБНОМ ЗАВЕДЕНИИ ХУДОЖЕСТВЕННО-ЭСТЕТИЧЕСКОГО ПРОФИЛЯ

В статье проанализирована проблема использования на уроках украинского языка и литературы межпредметных связей в контексте формирования художественно-творческого мышления учеников. Охарактеризован педагогический ресурс использования межпредметных связей в процессе

изучения филологических дисциплин, проанализированы основные формы их использования в школе художественно-эстетического профиля.

Ключевые слова: *межпредметные связи, украинский язык и литература, искусство, художественно-творческое мышление.*

Elena Tokarenko

USAGE OF INTER-SUBJECT CONNECTIONS AT THE LESSONS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN SECONDARY SCHOOLS OF ARTISTIC AND AESTHETIC DIRECTION

It is mentioned in the article that in the conditions of reformation of Ukrainian school and the implementation of innovative educational technologies into the educational process the question referring to the usage of inter-subject connections at the lessons of Ukrainian language and Literature as the method of the development of artistic-creative students' thinking arises.

The analysis of scientific-methodical literature is represented. It proves that the problem of usage of inter-subject connections at the lessons of Ukrainian language and Literature is scrutinized in the context with other kinds of art and sciences.

Actuality of the problem referring to the usage of inter-subject connections at the lessons of Ukrainian language and Literature proves that this is the only way of teaching which can provide the development and upbringing a student who is socially-adapted to the contemporary surroundings and the one who has to take his or her place in the world labour market, and will be able to self-actualize creatively and with inspiration.

Inter-subject communication at the lessons of Ukrainian language and literature is realized by acquiring the necessary conditions for the formation of students' worldview system of concepts based on general scientific facts, theories, laws, ideas. The selection and content of the inter-subject connections lessons take into account the fact that children as a result had some knowledge and deliberately operated connections between them. Knowledge about nature, man, society and art in their relationship extends not only developmental and educational opportunities of the lesson, but its nurturing, stimulating inspiration, self-realization, child's ability to work, which is the major problem of contemporary literary education. Teaching language and literature based on relations with various kinds of art provides the formation of student reading culture, the development of his artistic and creative thinking.

According to the experience of teaching Ukrainian language and literature at the Academy of children's creativity, it is possible to characterize forms of usage inter-subject connection. The main task of its usage is to educate fully-developed person, form language skills, reading cultural, enliven thinking activity, and comprehend the meaning of the word.

Keywords: *inter-subject connections, Ukrainian, Ukrainian literature, arts, artistic-creative abilities, thinking.*

References

1. Varzats'ka, L. (2006) Mizhpredmetna intehratsiia v systemi osobystisno zoriientovanoi movnoi osvity [Inter-subject integration in the system of

- individually oriented language education]. In: *Ukrains'ka mova i literatura v shkoli* [Ukrainian language and literature at school], 7, pp. 6-9 (in Ukrainian).
2. Hrechushkina, H. Status mizhpredmetnykh зв'язkiv u systemi suchasnoi osvity [Status of inter-subject connections in the system of modern education]. In: *Zarubizhna literatura (Shkil'nyj svit)* [Foreign Literature (School World)], 21/24, pp. 16-17 (in Ukrainian).
  3. Holub, N. (2006) Rozvytok зв'язnogo movlennia uchniv zasobamy muzyky ta zhyvopysu iak tsilna systema [Development of coherent speech of pupils by means of music and painting as a complete system]. In: *Ukrains'ka mova i literatura v shkoli* [Ukrainian and Literature at school], 3, pp. 12-18 (in Ukrainian).
  4. Matvieieva, H. (2010) Syntez nauky ta mystetstva iak filosofov'ska osnova tvorchoho pedahohichnoho protsesu [The synthesis of science and art as a philosophical basis for creative educational process]. In: *Rozvytok psykholohichnoi hotovnosti pedahohiv do tvorchoi profesijnoi diial'nosti* [Development of psychological readiness of teachers to creative professional activities], pp. 25-29 (in Ukrainian).
  5. Marancman, V. (1998) Interpretacija hudozhestvennogo proizvedenija kak tehnologija obshhenija s iskusstvom [The interpretation of a work of art as the technology of communication with the art]. In: *Literatura v shkole* [Literature at school], 8, pp. 20-29 (in Russian).
  6. Marancman, V. (1971) Sodruzhestvo iskusstv na urokah literatury [Commonwealth of Arts at Literature]. In: *Iskusstvo analiza hudozhestvennogo proizvedenija* [Eds. Brazhe, T. Art analysis of art], Moscow, Prosveshhenie, pp. 166–212 (in Russian).
  7. Ushins'kij, K. (1952) *Sobranie sochinenij* [Collected Works], Vol. 8, Moscow-Leningrad, APN RSFSR (in Russian).
  8. Pasichnyk, Ye. A. (2000) *Metodyka vykladannia ukrains'koi literatury v serednikh navchal'nykh zakladakh* [Methods of teaching Ukrainian literature in secondary schools], Kiev, Lenvit, 224 p. (in Ukrainian).
  9. Pentyliuk, M. (1987) Mizhpredmetni зв'язky na urokakh movy v shkoli [Inter-subject connections at language lessons at school]. In: *Ukrains'ka mova i literatura v shkoli* [Ukrainian and Literature at school], 5, p. 41 (in Ukrainian).
  10. Sukhomlins'kyj, V. (1976) Sto porad uchytelevi [One hundred tips for teacher]. In: *Vybrani tvory* [Selected Works], Vol. 2, Kiev, Rad. shkola, 348 p. (in Ukrainian).

Одержано 9.03.2015 р.